

TWEE SOORTEN HARSBEKERTJES IN NEDERLAND

Leo Spier¹ en André Aptroot²

¹ Koning Arthurpad 8, 3813 HD Amersfoort

² Gerrit van der Veenstraat 107, 3762 XK Soest

Spier, L., Aptroot, A. 2000. Two species of *Sarea* in The Netherlands. *Coolia* 44(2): 115-116.

Sarea resiniae (Fr.: Fr.) Kuntze and *S. difformis* (Fr.) Fr. are discussed, and the latter is reported as new to The Netherlands. Both seem to be common, especially on galls on *Pinus sylvestris* caused by caterpillars of the moth *Evetria resinella*, but they have been overlooked, and often occur in their anamorphic state.

Op zoek naar korstmossen (lichenes) en hun parasieten (lichenicole fungi) kijk je gewoonlijk op allerlei substraten in allerlei milieus. Een deel daarvan valt samen met de mycologische habitats, maar een deel niet. Zo is het Hulshorsterzand een topgebied voor beide groepen, evenals sommige Drentse eikenlanen, maar de echte lichenologische hot spots in Nederland zijn oude kerken, zeedijken en hunebedden.

Hars is echter een substraat waar lichenologen noch mycologen veel aandacht aan besteden. Het voorkomen van het Harsbekertje (*Sarea resiniae*) was bekend sinds 1989, maar in het Overzicht (Arnolds *et al.*, 1995) wordt nog steeds officieel alleen deze ene vondst uit Nederland vermeld.

Waarom zoekt een lichenoloog naar niet-gelicheniseerde schimmels? Het antwoord is betrekkelijk eenvoudig: deze soorten hebben altijd onder dezelfde geslachtsnamen in de lichenologische handboeken gestaan. Ook nu nog geeft Wirth (1995) onder het geslacht *Biatorella* twee harsbewonende soorten die op grond van de bouw van het apothecium in deze (verder geheel gelicheniseerde) groep worden opgenomen. Purvis *et al.* (1992) geven echter onder *Biatorella* aan, dat het geslacht *Sarea* (met als extra synoniem *Tromera*) niet gelicheniseerd is en behandelen het dan ook niet. In tegenstelling tot de overige soorten van het geslacht *Biatorella* vormen *B. resiniae* en *B. difformis* overvloedig pycnidiën (Hawksworth & Sherwood, 1981). Dit was één van de redenen hen gezamenlijk in het geslacht *Sarea*, de oudste beschikbare geslachtsnaam voor deze groep, onder te brengen.

Op 17 april 1999 vond de eerste auteur op de Leusderheide bij Amersfoort zijn eerste *Sarea resiniae*, op hars van een takje van *Pinus sylvestris*. Het was een mooi ontwikkeld exemplaar compleet met apotheciën (teleomorf) en pycnidiën. Al spoedig vond hij er meer, nu eens de teleomorf, dan de anamorf (alléén pycnidiën) *Pycnidiella resiniae* (Fr.: Fr.) Höhnelt. Nu werd het een sport naar deze soort te zoeken en ook naar zijn verwant *Sarea difformis*, die op het hele noordelijk halfrond even algemeen zou zijn, maar iets minder vaak gevonden wordt. Het opvallendste verschil tussen de twee soorten is de kleur: *S. difformis* heeft zwarte apotheciën (0,5-1 mm) en pycnidiën (0,1-0,4 mm), *S. resiniae* heeft oranje apotheciën (0,5-1,5 mm) en pycnidiën (0,1-0,5 mm) (Hawksworth & Sherwood 1981).

Op de Lemelerberg leek het geluk ons toe te lachen. Op hars, weer van *Pinus sylvestris*, vonden we zwarte pycnidiën, helaas niet overtuigend genoeg om dit materiaal *S. difformis* te noemen. Bij De Zoom (Doomspijk) trof de eerste auteur weer zo'n geval, maar nu op een harsmannetje, een gal-achtige harswoekering veroorzaakt door de rups van de Harsbuijlvlinder (*Evetria resinella*). Dit moest toch wel de gezochte *S. difformis* zijn. Op de Oldebroeksche Heide

bij 't Harde een paar dagen later waren de grote zwarte pycnidiën op diverse harsmannetjes zo overtuigend, dat het niet anders kon: de anamorf (*Epithyrium resinae* (Sacc. & Berl.) Sacc.) van *S. difformis* was gevonden. Het wachten is nu nog op de teleomorf!

Er zijn nu twee verwante soorten van dit genus in Nederland bekend, die geen van beide zeldzaam lijken te zijn, daar wij hen op het merendeel van de excursies vinden, wanneer we erop letten. Daarom stellen we voor de naam Harsbekertje te gebruiken voor het genus *Sarea*, voor *S. resinae* (inclusief de anamorf) het Oranje harsbekertje en voor *S. difformis* (inclusief de anamorf) het Zwart harsbekertje. Aangezien de anamorf-teleomorf-relaties onomstreden zijn, kan met één naam volstaan worden.

Het is interessant te zien hoeveel harsmannetjes met één of beide soorten begroeid zijn. Als ze beide op één gal groeien, lijkt het erop dat *S. difformis* de schaduwkant kiest, in tegenstelling tot *S. resinae* die meer de lichtzijde koloniseert.

Een goede beschrijving van beide soorten en hun pycnidiën staat in Hawksworth & Sherwood (1981), maar ook de beschrijving en afbeelding van *S. resinae* en *S. difformis* in Dennis (alle uitgaven) is toereikend (Dennis, 1981). Van *S. difformis* zijn alle delen zwart, van *S. sarea* echter zijn ze oranje. Als alleen pycnidiën gevonden worden: de pycnosporen zijn kogelrond, kleurloos in beide soorten en dunwandig en 2-3,5 µm in het Zwart harsbekertje en dikwandig en gemiddeld iets kleiner, 2-3 µm, in het Oranje harsbekertje.

We hebben lang getwijfeld over het opnemen van verspreidingsgegevens, maar zien er vanaf omdat het teveel een verspreiding van onze recente excursies zou zijn. In de recente verspreidingsatlas (Chrispijn *et al.*, 2000) staat *S. resinae* inmiddels van 7 uurhokken opgegeven met in totaal 8 meldingen, de meeste in de omgeving van Nijmegen en afkomstig van één waarnemer, Rob Gorissen uit Wijchen. Onze waarnemingen van het afgelopen jaar verdubbelen dit al ruimschoots. Misschien is het een goed idee, om zowel bij mycologische als lichenologische excursies naar dennenbossen en stuifzanden, eens op deze soorten te letten. Vooral harsmannetjes worden bijzonder snel gekoloniseerd. Wie weet, hoe de verspreidingskaartjes er over een paar jaar uitzien? Zou het Zwart harsbekertje dan zeldzamer of algemener zijn dan het Oranje harsbekertje?

Literatuur

- Arnolds, E., Kuyper, Th.W., Noordeloos, M.E. (red). 1995. Overzicht van de Paddestoelen in Nederland. Uitgave NMV, Wijster.
- Chrispijn, R., Lennie, J., Nauta, M., Veerkamp, M., Vellinga, E.C. 2000. Verspreidingsatlas – Kaartenbijlage Overzicht van de Paddestoelen in Nederland, Deel II. NMV, Baarn.
- Dennis, R.W.G. 1981. British Ascomycetes, revised edition. Cramer, Vaduz.
- Hawksworth, D.L., Sherwood, M.A. 1981. A reassessment of three widespread resinicolous discomycetes. Canadian Journal of Botany 59: 357-372.
- Purvis, O.W., Coppins, B.J., Hawksworth, D.L., James, P.W., Moore, D.M. 1992. The lichen flora of Great Britain and Ireland. Natural History Publications, London.
- Wirth, V. 1995. Flechtenflora. Verlag Eugen Ulmer, Stuttgart.